

Kapitel 9

Læmningens forløb – læmmebesvær

Hvornår læmmer fåret?

Indenfor det sidste døgn inden læmning bliver skeden mere væskefyldt og rød. Huden bliver blank bagpå yveret og den meget seje slim, der indtil nu har lukket bormunden, afgår – ofte med en enkelt blodstribet. Det kræver lidt øvelse at se, netop hvornår fåret er tæt på læmning, men ”øvelse gør jo mester”.

Får med rødlig skede og blank hud på yver – tegn på at læmning er nært forestående

Er læmningen i gang?

De her beskrevne signaler ser man sjældent hele registret af. Ofte kommer man ind midt i forløbet og ser blot nogle tegn - til andre tider viser fåret ikke alle signaler lige synligt.

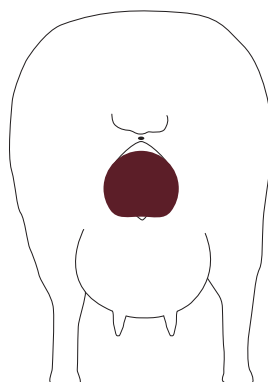
Fårets valg af læmmested sker 1 - 2 uger før læmningen, så dyret bør kende sit sted og vil opholde sig der i en periode inden læmningen begynder. Det uanset om de læmmer ude eller inde.

Fåret flytter sig fra flokken, når de første veer begynder. Drøvtygning er ophørt. Det går mere rastløs rundt og piller i strøelsen eller i græsset. Skraben med et forben er en redebygnings-bevægelse. Det lægger sig lidt oftere end normalt og rejser sig relativt hurtigt igen. Ofte med sænket hoved og det kigger bagud som følge af veerne.

Rejse – lægge sig adfærden tiltager og med tiden begynder fåret at presse, når det ligger ned. Det stadie kan vare en halv til en hel time. I denne fase er halen løftet

mere eller mindre hele tiden. Hos førstegangs-læmmende tager denne opbloknings-fase væsentlig længere tid. Med tiden ses fosterblæren, der blokker både bormunden og skedeåbningen op, så lammet kan passere. Når fosterblæren ses, skal lammet fødes indenfor en time for får og indenfor 2 timer for gimmere. Går der længere tid, så er det tid at gribe ind. En indgriben begynder med at undersøge årsagen til problemet.

Ændrer fåret adfærd og bliver passivt – apatisk, så er det tid til nærmere undersøgelse.

Læmmebesvær

Den normale fødsel

Lammet kan komme enten forlæns eller baglæns ud gennem fødselsvejen – begge dele er normalt.

Forlæns fødsel. Først ses forbenene og snart efter ses snuden af lammet. Afhængigt af pladsen og lammets placering, så vil snuden være ud for knæene på forbenene. Er snuden og forbenene lige langt ude, så bøjer lammet knæene i skulderleddet. Det kan fåret rette med ekstra arbejde over tid, men er man til stede, så kan de fleste af os ikke lade være med at rette benene ud, så de ligger rigtigt, men derefter lader man fåret fortsætte fødslen selv. De skal jo kunne selv!

Efter endnu nogle veer kommer lammet - fåret rejser sig for at slikke lammet og sikre sig, at alt er vel. Efter et stykke tid, hvor lammet ofte når at rejse sig får det igen presseveer og det næste lam kommer efter et stykke tid.

Ved trillingefødsler tager fødslen ofte længere tid. Børen(livmoderen) er mere udspilet og kontraktionen af børen går langsommere.

Baglæns fødsel. Når lammet kommer baglæns, så ses blot et par ben med klovsålen opad. Det giver fåret lidt mere arbejde, da hovedet er en god blokker. Det arbejde skal veerne gøre nu. Når haserne kan ses og fåret ikke rigtig kommer videre,

så kan man hjælpe, MEN man skal altid sikre sig, at der er en hale. Ellers kan det være et lam, der ligger på ryggen.

Når lammet ikke ligger rigtigt

Du må først gå i gang med fødselshjælp, når du har sikret dig, at hygiejnen er i top og hjælpemidlerne er lige ved hånden. Din undersøgelse begynder med at orientere dig om, hvordan lammet ligger. Det er det bedste udgangspunkt for at hjælpe. Træk endelig ikke i lammet før du ved, at lammet kan komme ud som det ligger. Trækker man f.eks. før hovedet ligger i skeden, er der risiko for at hovedet drejer om på siden.

Er der en hale eller er det hovedet, der ligger lige indenfor? Træk ikke før, du ved at lammet ligger rigtigt.

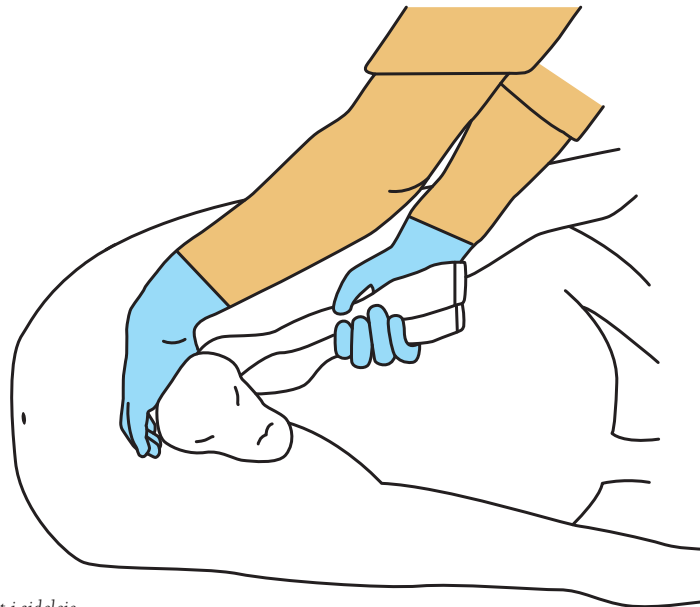
Hygiejne ved fødselshjælp

- Brug handsker, så du kan beskytte både fåret og dig selv mod infektioner ved fødselshjælp. Vær opmærksom på at fårets fostervand ofte giver anledning til overfølsomhed i kontakt med menneskers hud
- Brug lange engangshandsker, gerne med strop over hovedet. Udenpå anvendes engangshandsker, der gør det muligt at holde handskerne stille og så du ikke irriteres over at have dem på
- Eksplorationsgel er vigtigt. Det beskytter fårets slimhinde, så rifter undgås og infektionsrisikoen nedsættes. Brug endelig ikke sæbe som glidemiddel, da det udtørre slimhinden og kan gøre fødselshjælp næsten umulig
- Afvaskning med sæbevand eller aftørring med jodopløsning på skeden vil øge hygiejnen
- Tænk det hele ned i lommen, så hænderne er frie eller i en plastikkasse, der er let at rengøre. Ved udendørs læmning kan handskerne være det eneste, man har med – derfor i lommen
- Vask arbejdstøjet ofte. Det forebygger smittespredning

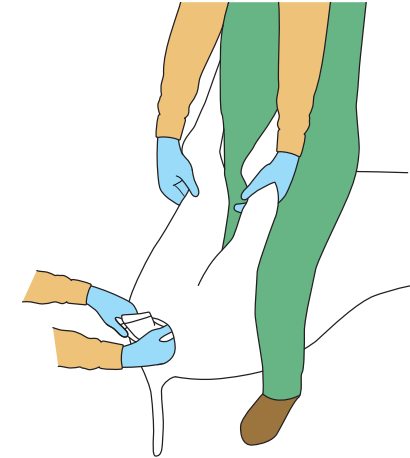
Fejllejring af lam

Fåret placeres i sideleje, hvis du er alene. Fåret bliver lettere liggende, hvis du lægger halm i en lille bunke under skulderen eller med lange ben kan man have foden under skulderen.

Fåret i sideleje

Har du en medhjælp, kan fåret undersøges stående. Er der veer, der forhindrer undersøgelse eller rettelse af fejlleje, kan fåret med fordel placeres på ryggen. Medhjælpen står overskrævs henover fåret, tager fat om hasen på bagbenene og retter ryggen, derved forsvinder veerne og det giver mere plads til at fødselshjælperen kan rette lammet. – Og medhjælperen får ikke så let ondt i ryggen.

De fleste fejllejring kan kun rettes ved forsigtigt at skubbe lammet noget tilbage i fødselsvejen – bemærk at det fremmer veerne. På ryggen er disse veer ganske svage. Du må ikke være voldsom her, da bøvæggen er tynd og let ødelægges.

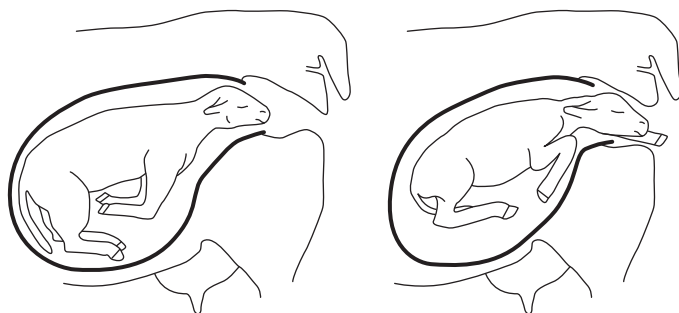
Brug den tid der skal til for at du kan skabe dig et billede af hvordan lammet ligger. Det kan godt tage tid, men for hygiejnens skyld er det bedst at lave hele undersøgelsen i en omgang, da man let fører mere med ind, ved at gøre det i flere omgange. Brug skitserne i det følgende til at danne dig et billede af lammets placering i børen.

Fåret er i gang med læmningen

Et eller begge forben mangler til fødsel

1. Ved undersøgelsen mærker du forknæet på det bøjede forben. Det kan ofte rettes ved at skubbe hovedet en anelse tilbage og gribe om det yderste led på forbenet. Beskyt børvæggen mod kloven, når du retter forbenet det sidste stykke i fødselsvejen.
2. Ligger forbenet lige bagud, kan det rettes, hvis der stadig er meget naturlig slim tilbage i børen. Er der god plads – dvs. du let kan få hånden rundt om lammet, så kan lammet ofte trækkes ud med forbenet i denne bagudrettede position ved at trække lige fremad i lammet – der trækkes i det fremstrakte forben.
3. Når begge forben mangler til fødsel, er blot hovedet fremme. Er der god plads, så kan forbenene listes ud, når fåret placeres i rygleje. Er pladsen derimod sparsom og hovedet måske opsvulmet på et dødt lam, så kan det være lettest at få dyrlægen til at skære hovedet af og derefter rette benene. Herefter kan lammet trækkes ud, mens man beskytter fåret for skader fra halsstumpen.

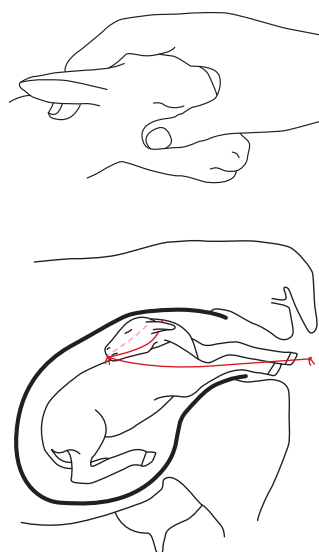

Hovedet mangler til fødsel

Når hovedet mangler, blokkes fødselsvejen ikke godt op og pladsen er derfor ofte mere snæver. Det er her vigtigt, at du IKKE trækker i lammets underkæbe, da den ikke er fast forankret, men blot har et led til fælles med resten af hovedet.

Dine fingre placeres over panden, stillingen korrigeres og hovedet placeres i bækkenet. Er pladsen for snæver, kan det være nødvendigt at sætte snor på benene, derefter skubbe benene bagud, så hovedet kan komme frem i bækkenet. Derefter listes forbenene forsigtigt frem under hovedet igen, når hovedet er igennem bækkenet. Når hovedet ligger placeret normalt i bækkenet, så kan man trække lammet ud.

Her kan det også være en hjælp at lægge en snor om nakken. Gerne et stykke flagsnor – så kan du tage et nyt stykke fra pakken hver gang. Snoren placeres bag ørerne og gerne med en knude på, der passer lige foran munden. Så holdes hovedet på plads ved hjælp af snoren. Nakkesnoren skal støtte, men du bør ikke trække i den, da du risikerer at skade lammet.

Ved denne type fødselshjælp, hvor pladsen i fødselsgangen er sparsom, kan det være en god hjælp at have fåret liggende i rygposition. Værne bliver færre og der bliver bedre plads til at ændre stillingen af lammet.

Fødselshjælperen får mere plads til at rette lammet med fåret placeres på ryggen. Medhjælpen står overskrævs henover fåret og tager fat om hasen på bagbenene

Baglæns fødsel

Den type er såmænd lige så naturlig som de forlæns fødsler. En af ulemperne er en mindre god opblokning og derfor kan læmningen være sejere både for lammet og fåret.

Det er halen, som markerer forskellen mellem en forlæns, der ligger på ryggen og en baglæns fødsel. Så tjek altid om halen er der, før du trækker i lammet. Det er bedst at vente til haserne ses udenfor fåret, da der så er bedst blokket op. Med en god hjælp her, så er lammet frisk efter fødslen.

Lige efter fødsel slynger du lammet frem og tilbage 8 – 10 gange, mens du holder i bagbenene. Så får lammet tømt lungerne for slim og kan lettere trække vejret.

Underslåede bagben med kun halen til fødsel

Det er en type fejlleje, man gerne vil opdage tidligt, for så er den lettest at rette. Hjælpen udføres lettest med fåret placeret på ryggen, som tidligere beskrevet, da lammet så kan glide fremad og hånden forsigtigt føres ned til klovene. Benene rettes ud, mens lammet skubbes let fremad – et ben ad gangen. Beskyt klovene, så børvæggen ikke tager skade. Når lammet er rettet ud, så fødes det som regel let.

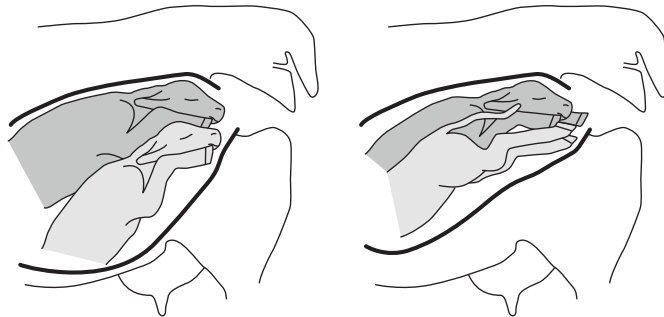

Flere lam til fødsel

Når der er mere end ét lam i fåret, så kan de vælge at ville komme til fødsel samtidig. Hvis der er fire ben til fødsel, så er man ikke i tvivl. Ind imellem kan der ligge et lam og spærre for fødslen. Så begynd med at orientere dig om lammenes placering. Her skal man finde de ben, der hører sammen - og derefter afgøre hvilket lam, der først skal ud. Begynd undersøgelsen med at mærke indad langs det ene ben indtil du når kroppen og ud ad det andet, så du er sikker på hvem, der er hvem. Det andet lam skubbes tilbage, så det ikke optager plads i fødselsvejen. Det skal blive foran bækkenet længere inde i fødselsvejen.

Også her kan det være lettere at løse problemet med fåret i rygleje med hævet bagpart, da det giver mere plads og veerne udebliver under undersøgelsen.

Er det ene lam baglæns, så kan det være lettere at få det lam ud uden modstand fra det andet lam, men ofte må du prøve dig frem, for at finde ud af hvilket af de to lam, der skal først ud.

Mangelfuld opblokning

Det sker en gang imellem, at bormunden ikke åbner sig ordentligt. Så kan fosteret blot føles gennem et lille hul og der mangler plads til lejeændringer eller til at få lammet videre. Kan du mærke vandblæren, så undlad at briste den, idet den er den vigtigste til at udvide bormunden. Men der skal helst ske noget fra time til time. Er bormunden noget åben, så kan du med fingrene udvide bormunden yderligere. Sker der fortsat ikke noget, så kan dyrlægen hjælpe til med et muskelafslappende middel, såfremt bormunden ikke er ved at lukke sig igen.

Døde lugtende lam

Det første, du erkender er en vammel sødlig lugt fra flådet/fostervandet. Når du mærker på fostret, så kan det være tørt. Ulden kan have løsnet sig eller fostret kan være brunt og indtørret. Brug af rigelig eksplorations gel kan være nødvendigt i undersøgelsen. Som regel kan fostret forløses ved lidt forsigtighed. Undtagelsen er oppustede lam, der kan være svære at få gennem fødselsvejen. Brug endelig rigelig med gel, så fosteret lettere kan glide igennem.

Et foster som beskrevet kan være inficeret og dermed smitsomt, så derfor bør du overveje, hvorhenne fåret kan hjælpes af med fostret. Væg helst et sted, der kan desinficeres bagefter evt. med foderkridt eller andet færdigt desinfektionsmiddel.

Behandling med antibiotika kan være nødvendigt. Det afhænger meget af, om fåret er sygt. Temperaturen kan først tages et par timer senere, da fødsler fører til at temperaturen stiger med 1-2 grader. Efter et par timer bør den være så lav som 40 grader. Er fåret nedstemt med manglende drikke- og ædelyst, matte øjne eller hængende ører, så vil en antibiotikabehandling være indikeret og nødvendig.

Når lammet er født**Det nyfødte lam**

Ofte virker lammet slapt efter en læmning med fødselshjælp. Du kan hjælpe lammet i gang, så det får tømt lungerne for slim. Det gøres ved at svinge det frem og tilbage 8 - 10 gange, imens du holder det i bagbenene. Hæld en god sjat koldt vand på hovedet, så lukker blodkarrene i huden og så kommer der mere blod i de store blodkar. Lammet reagerer som regel på den behandling ved at ryste hovedet og få godt gang i vejtrækningen. Et svagt lam lægges på maven med begge forben bøjede, da det giver den bedste vejtrækning.

Får med to friske nyfødte lam

**Undersøg fåret
efter fødselshjælp**

Der er to gode grunde til at undersøge fåret lige efter fødselshjælp:

- Du kan sikre dig, at der ikke er kommet hul i børen – det mærkes oftest lige foran bækkenet og du vil kunne mærke tarme mellem fingrene. Her afliver man som regel fåret, da det er svært at sy
- Bliv sikker på, at der ikke er endnu et lam i børen. Det kan ligge langt inde og findes bedst ved at føle langs siden i begge sider af børen, så du kommer helt ud i begge børhorn med hånden

**Efterbehandling
efter fødselshjælp**

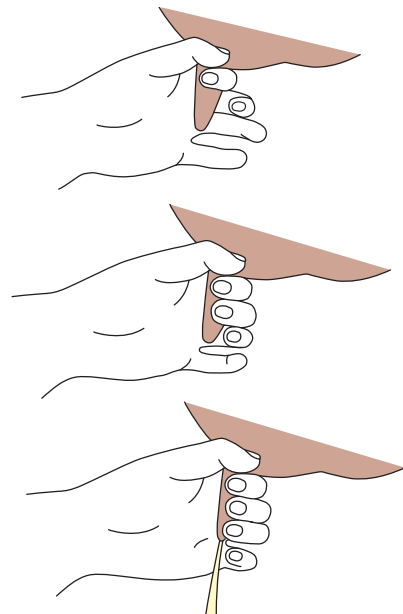
Smerterne og trætheden efter en hård læmning kan påvirke fåret, så det har svært ved at tage sig tilstrækkeligt af lammene. Smertebehandling kan derfor være en hjælp til dyret, der sikrer det en god start på moderskabet, ikke mindst for en gimmer, der ikke har erfaringen endnu.

Døde ildelugtende lam, bør give anledning til ekstra årvågenhed, da en infektion ikke nødvendigvis kan undgås og kan være behandlingskrævende. Hold derfor øje med temperaturen på fåret – den bør ikke stige til over 40°C. Hold også øje med at fåret begynder både at æde og tygge drøv.

**Kontrol af yveret/
mælk**

Patterne er før læmning lukket af en voksprop, som hæmmer infektion i at komme den vej op i yveret. Den voksprop patter stærke lam let ud, men har du hjulpet til, så kan du fint malke proppen ud og dermed gøre det lettere for lammene at patte og få adgang til god råmælk.

Med hånden kan du få mælk ud af patten ved at fylde patten med mælk, lukke af for tilbageløb og derefter klemme med fingrene en efter en fra oven. Der skal ikke trækkes i patten.

**Når dyrlægen skal
kontaktes**

Råmælken er tyk, gullig og cremet men ensartet. Ved læmning før tid er der måske ikke dannet råmælk og sekretet fra yveret er tykt klart og gulligt. Yverbetændelse erkendes ved forandret mælk. Råmælk ligner kagecreme. Mælk fra får der ikke er klar til læmning er klart og ikke som kagecreme. Forandret mælk er vandigt eller med klumper i.

**Når dyrlægen skal kontaktes er det godt at have
informationerne klar:**

- Er fåret førstegangslæmmende eller erfarent?
- Hvor langt er fåret henne i drægtigheden?
- Har fåret aborteret? Hvordan så fosteret ud?
- Hvor længe har fåret været i fødsel - hvornår så du vandblæren?
- Hvor længe er det siden fåret læmmede?
- Tugger fåret drøv?
- Æder fåret?
- Hvad er fårets temperatur?
- Har fåret blege slimhinder?
- Hvordan føles yveret? Er det varmt, koldt, er der knuder?
- Har fåret flådt frø skeden, og hvilken farve har det?
- Noget andet du har bemærket?

